

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA O'QUVCHILARNING KREATIV TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Djo'rayev Yorqin Xolniovovich

Angren universiteti katta o'qituvchisi, p.f.f.d. (PhD)
e-mail: yorqindjorayev8@gmail.com. +99894-148-60-09

Xoldarova Gulchehra Tajibayevna

Toshkent Amaliy fanlar universiteti magistiri,
+99893-220-28-11

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19381464>

Annotatsiya. Badiiy asarlarni raqamli texnologiyalar vositasida o'quvchilarning kreativ tafakkurini shakllantirishning metodik jihatlari va adabiy tahlil kompetensiyasini shakllantirish yo'llari ko'rsatilgan. Adabiyot darslarida zamonaviy axborot texnologiyalari asosida adabiy tahlil qilishning metodik usullari tavsiyasi berilgan.

Kalit so'zlari. Adabiy tahlil, kreativlik, motivatsiya, kompetensiya, ehtiyoj, pedagogik yondashuv, model.

Аннотация. Показаны методические аспекты формирования творческого мышления студентов с помощью цифровых технологий и пути формирования компетенции литературного анализа. На уроках литературы рекомендуются методические методы литературного анализа, основанные на современных информационных технологиях.

Ключевые слова. Литературный анализ, творчество, мотивация, компетентность, потребность, педагогический подход, модель.

Annotation. The methodological aspects of the formation of creative thinking of students with the help of digital technologies and the ways of developing the competence of literary analysis are shown. In literature lessons, methodological methods of literary analysis based on modern information technologies are recommended.

Keywords. Literary analysis, creativity, motivation, competence, need, pedagogical approach, model.

Zamonaviy pedagogik tafakkurda "texnologiya" tushunchasi tor ma'nodagi texnik vositalar majmui sifatida emas, balki ta'lim jarayonini ilmiy asosda loyihalash, rejalashtirish va boshqarishning tizimli modeli sifatida talqin etiladi. Shu bois mazkur kategoriya faqat elektron qurilmalar bilan chegaralanmaydi, balki didaktik maqsadni aniqlash, natijani prognozlash va o'quv faoliyatini bosqichma-bosqich tashkil etish mexanizmlarini ham o'z ichiga oladi.

Kreativlik (creative thinking) - bu yangi, original va qimmatli g'oyalar, mahsulotlar yoki yechimlarni yaratish qobiliyatidir. Bu tushuncha lotincha

“creation” soʻzidan olingan boʻlib, aslida “yaratish, ishlab chiqarish” degan maʼnoni anglatadi¹. Psixologiya fanida kreativlik turlicha taʼriflanadi, ammo eng keng tarqalgan yondashuv shuki, u nafaqat yangi gʻoya yaratish, balki uni amalga oshirish va boshqalarga qabul qildirish qobiliyatini ham oʻz ichiga oladi.

Pedagogik adabiyotlarda texnologiya oʻquv maqsadlariga kafolatli erishishni taʼminlaydigan metodlar, vositalar va jarayonlarning oʻzaro bogʻliq tizimi sifatida izohlanadi. Raqamli texnologiyalar vositasida kreativ tafakkurni shakllantirish texnologiyasi esa oʻquvchilarning yangi va ijtimoiy jihatdan qimmatli gʻoyalar yaratish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan integrativ pedagogik modeldir. Ushbu modelning markazida texnik koʻnikmalarni oʻrgatish emas, balki axborot-kommunikatsiya vositalarini ijodiy tafakkurni ragʻbatlantiruvchi muhitga aylantirish gʻoyasi turadi. Demak, texnologiya bu yerda maqsad emas, balki shaxsning intellektual va ijodiy salohiyatini namoyon etish vositasidir.

Kreativlik ilmiy adabiyotlarda yangi, original va muayyan ijtimoiy qiymatga ega boʻlgan gʻoyalar yoki mahsulotlarni yaratish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. U faqat yangilik kiritish bilan cheklanmaydi, balki ushbu yangilikni asoslash, rivojlantirish va amaliy natijaga aylantirish jarayonini ham qamrab oladi.

Tadqiqotlarda kreativlik uch omil uygʻunligi asosida izohlanadi: soha boʻyicha bilim va mahorat, kreativ fikrlash strategiyalari hamda ichki motivatsiya². Aynan ichki motivatsiya ijodiy faoliyatning barqarorligini taʼminlovchi asosiy omil sifatida eʼtirof etiladi.

Kreativlikning asosiy koʻrsatkichlari sifatida oʻziga xoslik, fikrlar sersozligi, moslashuvchanlik va batafsillik kabi parametrlar ajratiladi. Bu mezonlar oʻquv jarayonida kreativ tafakkurni baholash va rivojlantirish uchun metodik asos boʻlib xizmat qiladi. Zamonaviy taʼlimda kreativlik XXI asrning muhim kompetensiyalaridan biri hisoblanadi, chunki raqamli axborot muhiti sharoitida faktlarni yodlashdan koʻra, ularni tahlil qilish va innovatsion gʻoyalar ishlab chiqish muhimroq ahamiyat kasb etadi.

7-sinf adabiyot darsligida berilgan Primqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” asarini oʻrganishda motivatsiya-tadqiqot-ijodiy yaratish-refleksiya yondashuvi samarali qoʻllaniladi. Edward Deci va Richard Ryanning oʻz-oʻzini aniqlash nazariyasi boʻyicha ichki motivatsiya oʻquvchining faoliyatga mustaqil va qiziqish bilan jalb boʻlishini taʼminlaydi. Motivatsiya bosqichida oʻquvchilar Boburning ichki dunyosi va tarixiy kontekst bilan tanishtiriladi. Tadqiqot bosqichida ular voqealarni koʻp qirrali tahlil qilib, tarixiy faktlar bilan solishtiradi va oʻz

¹ Amabile T. M. *Creativity in Context*. Boulder, CO: Westview Press, 1996. 45–52-betlar.

² Sternberg R. J., Lubart T. I. *Defying the Crowd: Cultivating Creativity in a Culture of Conformity*. New York: Free Press, 1995. 23–31-betlar

xulosalarini yozma shaklda ifodalaydi. Ijodiy yaratish bosqichida o'quvchilar talqinlarini grafik xarita, prezentatsiya yoki sahna orqali multimodal tarzda ifodalaydi. Refleksiya bosqichida metakognitiv yozuv va peer-feedback yordamida o'z ishlarini tahlil qiladi va yangi strategiyalar ishlab chiqadi. Shu yondashuv o'quvchida ichki motivatsiyani mustahkamlab, tadqiqot, ijodiy fikrlash va shaxsiy o'sishni birlashtiradi, adabiy tahlilni chuqurlashtiradi. Natijada o'quvchi nafaqat matnni tushunadi, balki mustaqil va ijodiy fikrlovchi shaxs sifatida rivojlanadi.

1-jadval.

Bosqich	Vazifa	Faoliyat	Natija
Motivatsiya	Boburning ichki dunyosi va tarixiy kontekst bilan tanishtirish	- Tarixiy faktlar bilan qisqa tanishuv; - Matn bo'yicha savol-javob.	O'quvchi faoliyatga qiziqadi, ichki motivatsiya shakllanadi
Tadqiqot	Voqealarni ko'p qirrali tahlil qilish	- Voqealarni solishtirish; - Tarixiy faktlar bilan bog'lash; - Yozma xulosalar tayyorlash.	O'quvchi tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantiradi, matnni chuqur tushunadi
Ijodiy yaratish	Talqinlarni multimodal ifoda qilish	- Grafik xarita; - Prezentatsiya; - Sahna.	Ijodiy fikrlash va vizual/ijodiy ifoda rivojlanadi
Refleksiya	O'z ishini tahlil qilish va yangi strategiyalar ishlab chiqish	- Metakognitiv yozuv; - Peer-feedback.	O'quvchi o'z o'rganish jarayonini tahlil qiladi, yangi strategiyalarni ishlab chiqadi

Adabiy tahlil kompetensiyasini shakllantirish jarayoni uch darajali model asosida quriladi. Birinchi daraja strukturaviy tahlilni o'z ichiga oladi, bunda syujet, kompozitsiya, konflikt va obrazlar tizimi o'rganiladi. Ikkinchi daraja semantik tahlil bo'lib, unda metafora, ramz, intertekst va stilistik vositalar aniqlanadi. Uchinchi daraja interpretativ-kreativ tahlil bosqichi bo'lib, bunda o'quvchi matnni zamonaviy kontekstga ko'chiradi, alternativ yakun yaratadi yoki asarni boshqa media shakliga transformatsiya qiladi.

Multimedia integratsiyasi Richard Mayerning dual-kanalli o'rganish nazariyasiga asoslanadi. Vizual va verbal kodlarning uyg'unligi kognitiv yukni kamaytiradi va chuqurroq anglashni ta'minlaydi. Kognitiv yukni optimallashtirish masalasi John Sweller nazariyasida asoslangan bo'lib, murakkab matnlarni

diagrammalar, interaktiv xaritalar va multimodal vositalar orqali strukturalashni talab qiladi. Misol uchun 5-sinf adabiyot darsligi³da berilgan Redyard Kiplingning “Maugli” asari bo’yicha interaktiv xarita.

1-rasm.

Ijodiy faoliyatning psixologik mexanizmi Mihaly Csikszentmihalyining “oqim” nazariyasi⁴ orqali izohlanadi. Vazifalar o’quvchining qobiliyat darajasi bilan muvozanatda bo’lishi lozim. Juda oson vazifa zerikishga, juda qiyin vazifa esa tashvishga olib keladi. Oqim holatida esa maksimal kreativ natija kuzatiladi.

Shunga qaramay, modelning konseptual ustunligi shundaki, u adabiyot darsini passiv o’qish maydonidan kreativ laboratoriyaga aylantiradi. O’quvchi matnni tahlil qiluvchi emas, balki talqin qiluvchi va qayta yaratuvchi subyektga aylanadi. Raqamli texnologiyalar esa bu jarayonda tafakkurni kengaytiruvchi vosita vazifasini bajaradi. Natijada shakllanadigan kompetensiya nafaqat maktab doirasida, balki global axborot makonida ham muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar o’quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda samarali vositadir. Ular interaktiv vazifalar, grafik xaritalar va multimodal loyihalar orqali o’quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Dars jarayoni

³ Adabiyot 5-sinf (2-qism): darslik. Q.Yo’ldoshev, S.Qambarova, D.To’xliyeva va b. – T.:2024. -128 b.

⁴ Csikszentmihalyi, M. (1997). *The Autotelic Personality: A Study of Optimal Experience*. Journal of Personality and Social Psychology, 73(3), 557–571

motivatsiya, tadqiqot, ijodiy ifoda va refleksiya bosqichlarini o'z ichiga oladi. Shu orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va adabiy tahlil ko'nikmalari chuqurlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adabiyot 5-sinf (2-qism): darslik. Q.Yo'ldoshev, S.Qambarova, D.To'xliyeva va b. – T.:2024. -128 b.
2. Amabile T. M. Creativity in Context. Boulder, CO: Westview Press, 1996. 45-52-betlar.
3. Sternberg R. J., Lubart T. I. Defying the Crowd: Cultivating Creativity in a Culture of Conformity. New York: Free Press, 1995. 23-31-betlar
4. Csikszentmihalyi, M. (1997). The Autotelic Personality: A Study of Optimal Experience. Journal of Personality and Social Psychology, 73(3), 557-571.